

Отже, освітні відносини у вузькому розумінні, тобто як безпосередній зв'язок навчальний заклад – здобувач освіти (власне освітні відносини), не тільки можуть, але й мають регулюватися приватним правом. Беззаперечно, до предмету приватного права належать відносини з самоосвіти та відносини, де освіта здобувається на договірній основі з репетиторами, тренерами чи іншими педагогами, які здійснюють неформальну освітню діяльність.

7. Попри наявність в Україні вагомого наукового здобутку щодо розробки приватно-правових форм регулювання освітніх відносин, наразі спостерігається ігнорування цього матеріалу законодавцем. ЦК України містить у собі тільки загальні положення про надання послуг як таких, без урахування особливостей надання саме освітніх послуг. У спеціальних актах освітнього законодавства також не знайти нормативної деталізації впорядкування даних відносин, що породжує прогалинність «писаного права» освітньої сфери. Вирішення цієї проблеми немалою мірою залежить від активності представників юридичного корпусу, зокрема – від цивілістів.

Одержано 11.04.2018

УДК 347.1

Олександр Романович Шишка,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1396-0508>

ОБ'ЄКТОЗДАТНІСТЬ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГЛАМЕНТУВАННЯ

Актуальність тематики зумовлена вирішенням питання нормотворчого сприйняття категорії «особистих немайнових прав фізичної особи». Проблематика спричинена догматичними установками про неможливість залучення до цивільного обороту не лише особистими немайновими благами, але і самих прав на такі блага. Це стосується і питання їх невідчужуваності та непередаваності. В правозастосовній практиці як правило положення ст. 178 та ст. 269 ЦК України розуміються з врахуванням вказаних вище догматичних постулатів. Це стосується і переважної більшості наукової літератури. Проте детальний аналіз ЦК України, а саме окремі його положення, вказує на протилежне. Зокрема, у певних випадках встановлених законом особисті немайнові блага, як і особисті немайнові права на ці блага допускаються до цивільного обороту. Все це вказує на те, що: або має місце неправильне сприйняття концепту ЦК України; або існує суперечність певних норм ЦК України з огляду на різноконцептуальність правового підходу до благ та прав, які названі як «особисті немайнові».

На сьогоднішні питання про відчужуваність як і про допуск до блага, що має особистий немайновий характер стосуються певної сфери інтелектуальної та творчої діяльності¹,

¹ Цьому є підтвердження ч. 4 ст. 423 ЦК України в якій визначено, що у випадках встановлених законом особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть відчужуватися

особистої немайнової сфери фізичної особи¹ та сфери корпоративного права². Також, це стосується і спадкування об'єктом чого можуть бути певні особисті немайнові права, зокрема право на участь у товариствах та право членства в об'єднаннях громадян, за умов, якщо стосовно таких прав допускається правонаступництво. Щодо останнього, то в юридичній літературі обговорюється питання можливості переходу деяких особистих немайнових прав у порядку спадкування. Так, А. В. Гелич зазначає, що особисті немайнові права, пов'язані з майновими, можуть входити до складу спадщини у випадках, встановлених законом, установчими документами юридичних осіб, заповітом спадкодавця, а також, якщо вони пов'язані з майновими правами і не можуть мати самостійного значення [1]. Не піддаючи сумніву та критиці таке твердження слід зауважити, що з методологічної точки зору та законів логіки про можливість переходу від однієї особи до іншої деяких особистих немайнових прав може пояснюватися тим, що у момент переходу таких прав (за умов, якщо об'єкт особистих немайнових прав, як і самі права на них здатні «пережити» свого носія) тісний зв'язок з особою втрачається, оскільки її вже немає. Хоча тут слід враховувати і те, що такі права можуть пов'язуватися не лише з особою, але і з особистістю, де останнє має важливе значення при встановленні можливості чи неможливості залучення до цивільного обороту певних особистих немайнових прав. Хоча враховуючи семантику слова «особистий» до немайнових прав єдине логічне та несуперечне пояснення сказаному є те, що словосполучення «особисті немайнові права» повинне мати більш умовний характер, ніж буквальный. Недарма С. Я. Фурсою зроблено висновок, що при практичному застосуванні терміна «особисті немайнові права», необхідно посилатися на конкретні норми закону, які встановлюють можливість або заборону спадкування [2, с. 789].

Можливість залучення до цивільного обороту особистих немайнових прав підсилює і той факт, що ст. 269 ЦК України змодельована так, що її розуміння може сприйматися так, що особисті немайнові права фізичної особи мають розглядатися як об'єкти цивільних прав (правовідносин). В підтвердження цьому слід звернути увагу на ч. 1 цієї статті, в якій регламентовано, що особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом. Зокрема, звертає на себе увагу слово «належить» та форма

(передаватися). До таких відчужуваних прав в науковій літературі відносять право на заявку, право на пріоритет заявки, право на отримання патенту чи свідоцтва, право на спеціальну назву об'єкта інтелектуальної власності, права на забезпечення недоторканності комп'ютерної програми, створеної у зв'язку з виконанням трудового договору або договору замовлення тощо. Про допустимість деяких особистих немайнових прав інтелектуальної власності передаватися/відчужуватися наголошує О. П. Сергєєв, М. І. Нікітіна, В. А. Кабатов, О. М. Мельник, Л. С. Нецька, О. М. Піцан, М. К. Галянтч, І. Е. Берестова, А. Морійо, Л. В. Малюга, В. С. Дмитришин, О. В. Жилінкова, С. В. Ясечко та інші.

¹ Так, певні дослідники, зокрема К. А. Флейшиць, С. О. Сліпченко, К. Ф. Єгоров, М. Л. Нохріна та інші вказують на здатність до переходу після смерті деяких особистих немайнових прав.

² Можливість визначення деяких немайнових прав об'єктами певних правовідносин підтверджують роботи і інших дослідників. Так вчені (І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Г. Жорнокуй та інші) у сфері корпоративного права визнають той факт, що деякі корпоративні немайнові права слід розглядати як об'єктами цивільних прав, оскільки на практиці такі права стають предметом деяких правочинів. Зокрема, ними є право участі у товаристві (ст. 100 ЦК України), немайнові корпоративні права, що впливають з акції, право на інформацію про діяльність господарського товариства тощо.

лексико-граматичного варіанта інваріантної семантичної структури речення, яка будується за формулою – «об'єкт – належність – суб'єкт» [3, с. 237]. Зазначимо, що категорія «належність» тісно пов'язана із категорією «власність», оскільки категорія «власність» утворилась на основі природного поняття «приналежність» [4, с. 66–67] та вказує на результат процесу присвоєння [5, с. 123] чогось комусь, через визначення того, для кого воно є «своім», «моїм», «нашим», а для кого воно є «чужим», «не моїм», «не нашим». Важливо звернути увагу, що ЦК України категорію «належить» застосовує в переважній більшості до об'єктів цивільних прав, а саме до речей, майна, власності, грошей, акцій та інших об'єктів цивільних прав, у тому числі і до майнових прав¹. Стосовно категорії «права», як і «обов'язку» в ЦК України найбільш фразеологічно до них застосовується дієслово «мати» (наприклад, «... мати права ...»). Підтвердженням цьому є ЦК України, в якому більш ніж у 600 випадках дієслово «мати» чи «має» застосовується з прив'язкою до слова «права»². При цьому семантика такого слова вказує не на стан присвоєнності прав певній особі, а на стан їх обладнання. Хоча у деяких випадках до таких прав законодавець застосовує категорію «належить»³ і то зміст певних норм можна тлумачити по різному, а саме розглядати такі права не лише як суб'єктивні права, але і в якості об'єктів певних правовідносин.

Якщо з попередніми аргументами не можна погодитися, то цікавим є те, що у ч. 4 ст. 269 ЦК України встановлено, що особистими немайними правами фізична особа володіє довічно. Ніби тим самим підкреслюючи, що особисті немайнові права начебто не тільки є об'єктом цивільних прав, але і власністю, річчю, оскільки володіння – фактична влада над річчю. Проте, як можна володіти тим, над чим особа не може навіть установити фактичного панування. Оскільки право – міра (межа) можливої поведінки з приводу певних матеріальних та нематеріальних благ. Мірою не можна володіти. Вона може лише визнаватися за певною особою, а також визначатися законом або договором станом її обладнання.

При такому концептуальному підході виникають більше запитань, ніж відповідей. З наведеного можна зробити висновок, що особисті немайнові права як об'єкти цивільних прав є начебто речами нематеріального світу (оскільки природа прав є ідеальною, нематеріальною), в супереч доктрини цивільного права та ст. 179 ЦК України де встановлено, що речами є лише предмети матеріального світу. Проте чи можуть особисті немайнові права фізичної особи взагалі бути об'єктом, зокрема речами, бо за таких обставин слід тоді визнати, що вони можуть передаватися, знаходитись у динаміці, а до них може бути застосований правовий режим, аналогічного до режиму речового права, що видається є неможливим.

Вище наведене підсилює і той факт, що ст. 269 ЦК України допускає можливість надання особистих немайнових прав іншій особі шляхом їх допуску до особистого немайнового блага без його відчуження з метою отримання користі третьою особою від блага особи-носія. В підтвердження таких слів слід звернути увагу на ту обставину, що ч. 3 ст. 269 ЦК України не забороняє фізичній особі як носію таких прав надати третім особам право на їх використання у межах незаборонених законом. Безумовно, що за умов, що

¹ Див. більш детально ЦК України, а саме: ст. 52, ч. 2 ст. 78, ч. 2 ст. 96, ст. 152, ч. 2 ст. 178, ч. 2 ст. 189, ч. 2 ст. 197, ст. 322, 325–327, ст. 346, ст. 355, ч. 4 ст. 722, ст. 747, ст. 806, ч. 5 ст. 972, ст. 1218 тощо.

² Див. більш детально ЦК України, а саме: ч. 2 ст. 26, ч. 1 ст. 91, ч. 1 ст. 94, ч. 1 ст. 270 тощо.

³ Див. більш детально ЦК України, а саме: ч. 1 ст. 317, ч. 3 ст. 390, ч. 6 ст. 694, ч. 1 ст. 761, ст. 775, ч. 1 ст. 1063 тощо.

такі права взагалі здатні надаватися третім особам. З аналізу ч. 3 ст. 269 ЦК України ці межі визначені на умовах, що такі особисті немайнові права при наданні третім особам залишатимуться у тісному зв'язку із фізичною особою, без можливості відмовитися від них самим носієм або бути позбавленими цих прав. Тобто, виходить, що поведінка іншої особи, яка направлена на задоволення його немайнових інтересів шляхом допуску самим носієм до його особистих немайнових прав може бути оформлено так, як це здійснюється при наданні об'єкта права інтелектуальної власності на його використання, тобто видачею відповідної ліцензії, подібної до невиключної ліцензії.

Отже, можна зробити висновок, що ЦК України допускає можливість, що певні особисті немайнові права фізичної особи можуть залучатися до цивільного обороту, а отже мають цивільну оборотоздатність. Хоча і з певними межами та обмеженнями. Проте незрозуміло, чи мають вони поряд з цивільною оборотоздатністю натуральну оборотоздатність та об'єктоздатність? Мабуть ні, бо як міру можливої поведінки, яка нерозривно пов'язана з фізичною особою можна визнати благом та ще й надати режим об'єкта, коли такі права автономно не існують без особистого немайнового блага. Права, як і обов'язки лише оформляють та закріплюють юридичний стан приналежності між особою, яка має монополію на об'єкт, та іншими особами, які її не мають через визначення сферою права меж володіння та/або обладнання таким об'єктом. Тож допуск до блага чи його передання можливе лише щодо блага, а не щодо прав. Права це лише міра можливої та дозволеної поведінки що встановлена та гарантована законом; надає особі можливість користуватися певним матеріальним чи нематеріальним благом для задоволення своїх потреб; оформлює та закріплює юридичну владу суб'єкта над об'єктом, а також визначає сферу, межі, форми та способи поведінки управомоченої та зобов'язаної особи з приводу цього блага. В цьому сенсі суб'єктивні права виступають певним «мірилом» юридичних повноважень з приводу здійснення тієї чи іншої дії по відношенню до певного об'єкта права.

Проте, як би не вкладались деякі права у концепцію об'єкта цивільних прав їх визнання може бути пояснене застосування певної юридичної техніки. Сутність такої техніки передбачає, що коли мова йде про перехід або відчуження прав як об'єктів цивільних правовідносин, то тут можна допустити лише певну умовність. Вона полягає у тому, що хоча законодавець і підтримав таку правову конструкцію, а отже визнав за деякими правами можливість бути об'єктами цивільних прав, а значить допустив їх ніби участь у цивільному обороті, проте насправді динаміка відбувається не щодо прав, а стосовно блага, що є об'єктами цих прав. Хоча цей підхід надає можливість саме через права визначити в якій мірі здійснюється допуск до використання блага, або в якій частині здійснене його відчуження чи перехід.

Підтвердженням цьому може бути і той факт, що майнові права (стосовно яких сьогодні не піддається сумніву) є не лише об'єктоздатними, але і оборотоздатними. Проте якщо такі права можуть в межах права визнаватися об'єктами цивільних прав та залучатися до цивільного обороту, то що заважає і немайнові права залучати до цивільного обороту. Тим паче, що природа майнових, як і немайнових прав є однією. Майнові та немайнові права мають ідеалістичну природу та є категоріями виключно юридичного порядку, їх існування без самого соціального блага, що має потенційну чи дійсну цінність неможливе. Вони відносяться до предметів нематеріального світу, оскільки право є явищем суто ідеального (юридичного) світу, не має ознак предметів фізичного (неюридичного, реального) світу. Їх існування поза правом є неможливим; лише в межах раціональної реальності. Проте заперечувати факт існування деяких прав як об'єктів певних правовідносин –

це все рівно що зламати існуючі правові підходи до регулювання приватних відносин. Цього напевно робити не можна. В цьому сенсі немайнові права, як і майнові лише можна віднести до об'єктів цивільних прав, застосувавши правову фікцію.

Зазначені обставини з очевидністю демонструють невідповідності не лише у сфері «належного», але й у сфері знань про «належне» і «сущє». Відповідно, все це приведе до необхідності проведення ревізії в системі цивільних прав на предмет визначення концепту такої категорії як «особисті немайнові права», особливо на предмет того чи є дійсно нагальна потреба у залученні їх до цивільного обороту в якості об'єктів цивільних прав, а також чи можуть вони бути предметами правочинів, які направлені на їх відчуження/передання. Це стосується і питання того, що не всі на сьогодні особисті немайнові права мають тісний зв'язок з особою-носієм. В цьому сенсі не досить правильним називати права особистими, якщо вони не мають такого тісного зв'язку з особою, мають здатність до їх відчуження, переходу. Це принаймні вирішило б питання суперечностей, що мають місце у актах цивільного законодавства з приводу від'ємності/невід'ємності від особи-носія деяких особистих немайнових прав.

Список бібліографічних посилань

1. Гелич А. О. Об'єкти спадкування за цивільним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2011. 18 с.
2. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар : [у 2 ч.] / за заг. ред. Я. М. Шевченко. Київ : Ін Юре, 2004. Ч. 2. 896 с.
3. Копров В. Ю. Семантико-функциональный синтаксис русского языка в сопоставлении с английским и венгерским. Воронеж : Издатель О. Ю. Алейников, 2010. 328 с.
4. Экономика: объективные возможности / В. П. Бабкин, В. А. Каменецкий, В. П. Патрикеев, Е. Г. Пономарева, Н. А. Соколова. М.: Экономика, 2011. 221 с.
5. Потеев Д. А. Особенности производительных сил постиндустриальной экономики. *Культура народов Причерноморья*. 2005. № 67. С. 121–126.

Одержано 05.04.2018

УДК 347.7

Ігор Євгенович Якубівський,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Львівського національного університету імені Івана Франка,

кандидат юридичних наук, доцент

ПРО ЮРИДИЧНУ ПРИРОДУ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Охорона прав на результати інтелектуальної діяльності людини як правове явище виникло не так вже й давно, якщо порівнювати із такими інститутами, як право власності, зобов'язальне право, спадкове право. Перші закони у сфері авторського права та прав на винаходи були прийняті у європейських країнах лише у XVII–XVIII ст. Це одразу ж поставило на порядок денний питання про юридичну природу прав на відповідні творчі результати. Відтак, було напрацьовано цілу низку теорій, якими робились спроби розкрити сутність зазначених прав та показати їх місце в системі інститутів цивільного права. Мабуть, основна проблема тут полягала у тому, що римське приватне право, яке у тій чи іншій мірі